

ROLAND BARTHES VE GÖSTERGEBİLİM

YIL / YEAR 13, SAYI / ISSUE 26 (GÜZ / AUTUMN 2015/2) ss. 17 - 41

UFUK BİRCAN

Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

ufuk.bircan@gmail.com

"*Dil ile ilgileniyorum, çünkü dil beni incitir ya da baştan çıkarır*" (Barthes, 1998: 38).

Öz

Bu çalışmada göstergebilimin önemli temsilcilerinden biri olan Roland Barthes'ın görüşlerinden hareketle onun ele aldığı temel kavramların incelenmesi amaçlanmıştır. Göstergebilim, dilbilimsel yöntemleri nesnelere uygulayan ve her şeyi dille betimlemeye ve dil dışı olguları kendi dil eğretilmesine dönüştürerek açıklamaya çalışan bir düşünce yaklaşımıdır. Göstergebilim, yalnızca dilsel göstergeleri değil, anlamlı bir bütün oluşturan her şeyi ele alıp inceler. Düşünce içerikli eserlerde, şiirde, romanda, afişlerde, reklamlarda, tiyatro ve sinemada iletişim belli bir türden dil ile sağlanmaktadır. Dil yalnızca işitimi imgesi ve harflerden oluşan bir şey değildir. Göstergebilimde dilsel göstergeler, dil dışı göstergeler ile bir arada işlenmektedir. Yapısalcı ekol, yazıları önemli kılan etkenin, yapının iç düzeni olduğunu öne sürmüştür. Barthes, kendine özgü yaklaşımla burjuva toplumunun moda, giysi, otomobil, şehir vb. kültürel öğelerini çözümlenmiştir. O, bütün dizgeleri *anlamlama* (signification) kavramıyla göstergebilime bağlar. Özellikle yananlamlama üzerinde durarak gösterilenler arasındaki bağıntıların mitsel çözümlenmesini yapar. Mit, çok geniş kültürel anlamlar taşıyan göstergeler ve baskın sınıfın ideolojik amaçlarına hizmet eden karmaşık ve iyi biçimlenmiş bildirişim dizgeleridir. Barthes ortaya koyduğu görüşleriyle göstergebilimin emin adımlarla yol almasında etkili bir düşünürdür. Makale Barthes'ın göstergebilimsel yöntemi çerçevesinde ele alınmıştır. Makalenin amacı, günümüz modern dünyasında insanın karşılaştığı değişik göstergelerin anlamlandırılmasına Barthes gibi önemli bir modelden hareketle bir örnek sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Roland Barthes, Göstergebilim, Söylem, Mit, Yazı, Yazar, Dil Felsefesi

ROLAND BARTHES AND SEMIOLOGY

Abstract

In this study, it is aimed to examine the basic concepts discussed by Roland Barthes, one of the main representatives of Semiology through his ideas. Semiology is a philosophical approach applying linguistic methods to objects and describing everything with language and trying to explain everything by converting non-linguistic facts to its language metaphors. Semiology analyses and discuss not only linguistic signs but also everything forming a meaningful whole. In thought centred piece of

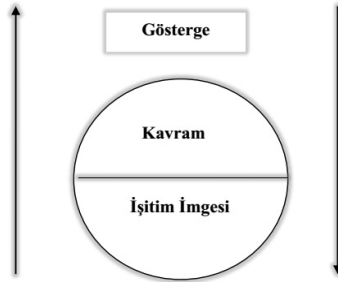
works; poetry, novels, posters, commercials, theatre and cinema, communication is provided with a certain type of language. Language is not just something composed of hearing images or letters. In Semiology linguistic signs, operates in conjunction with non-linguistic signs. Structuralist school have argued that the factor making the writings significant is the structure of the interior layout. Barthes analysed cultural elements of bourgeois society like fashion, clothing, cars, city, etc. with his unique approach. He connects all systems with the concept of signification to Semiology. In particular, by laying emphasis on connotation he makes the mythical analysis of the relationship between signified. Myth is a well-formed and complex communicative system serving to the ideological purposes of the dominant class and to signs carrying wide cultural meanings. Barthes is an effective philosopher for the thoughts he put forward in Semiology by enabling it to walk with firm steps. This article is discussed within the framework of Barthes' semiotic method. The aim of this article is to contribute to the interpretation process of different signs that people face in today's modern world.

Keywords: Roland Barthes, Semiology, Discourse, Myth, Text, Author, Philosophy of Language

Giriş

Çağdaş göstergebilimin temelleri XX. yüzyılın başında Amerikalı Charles Sanders Peirce ve İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure tarafından atılmıştır. Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri* adlı eserinde göstergebilimi (semiology) göstergelerin toplum yaşamı içindeki durumunu inceleyen bir bilim dalı olarak belirtmiştir (Saussure, 1985: 18).

Saussure, dilbilimsel göstergeyi ses imgesi ve kavram olarak ele almıştır. Ona göre gösteren ve gösterilen dışsal herhangi bir nesneden bağımsızdır ve hem ses imgesi hem de kavram kolektiftir, toplumsal anlaşmalara dayanır. Saussure'e göre "at" göstergesi, hem "a-t" işitim imgesi göstereninden hem de "at" kavramı gösterileninden oluşur ve bu ikisi göstergeyi oluştururlar (Saussure, 1985: 72).

Şekil 1. Saussure'ün Gösterge Şeması

Charles Sanders Peirce, bütün olguları kapsayan, mantıkla yakından ilişkili bir göstergeler kuramı tasarlamış ve bu alanı semiyotik olarak adlandırmıştır. Peirce, göstergeleri, Saussure'ün ikili karşıtlıkları şeklinde değil de üçlüklükler şeklinde tanımlamıştır. Saussure dilbilimindeki ikili karşıtlıklar, Peirce'ün göstergebiliminde yerini üçlüklere bırakmıştır. En önemli üçlüğü gösterge, yorumlayan ve nesne üçlüğüdür. Bir diğeri ise görüntüsel gösterge, belirti ve simge üçlüğüdür (Rifat, 2009: 30-34). Peirce, göstergele-

rin mantıksal işlevini, Saussure göstergelerin toplumsal işlevini vurgulamıştır. Barthes ise dilin mekanik işlevini açığa çıkarmak ister ve bunu kitle kültürü üzerinden yapar.

Saussure ve Peirce'ün temelini attığı ve öncülüğünü yaptığı göstergebilim, 1960'lardan sonra bağımsız bir bilim dalı haline gelmiştir. Louis Hjelmslev, Roland Barthes, Claude Levi-Strauss, Julia Kristeva, Christian Metz, Algirdas J. Greimas ve Jean Baudrillard gibi araştırmacılar Saussure'e dayanan Avrupa geleneğini; Charles W. Morris, Ivor A. Richards, Charles K. Ogden, Umberto Eco ve Thomas Sebeok gibi araştırmacılar ise Peirce'e dayanan Amerika geleneğini benimsemiştir (Rifat, 2009: 41-69).

Kültürü de okunması ve yorumlanması gereken bir gösterge olarak ele alan Barthes, *Çağdaş Söylenler*'de, kitle kültürünü söylem üzerinden incelemiş ve aynı zamanda ideolojik olarak eleştirirken konuyu göstergebilimsel bir yaklaşımla çözümlenmiştir.

I.

Barthes, belli bir birikim ile ele alınacak gösterge dizgelerinin bilimi niteliğini taşıyacak göstergebilimi kurmayı amaçlamıştır. O, *Göstergebilim İlkeleri*'nde Saussure'ün göstergebilimi dilbilimin üstünde görmesi durumunu değiştirerek göstergebilimi dilbilimin alt bölümü olarak ele almıştır. Barthes, Saussure gibi yazıya ağırlık vermez. Moda, mutfak, yazın gibi gösterge dizgelerin dil ile gerçeklik kazandığını belirtir. Barthes'e göre göstergebilimde dil baştan çıkarandır ve her yeredir. Dil, gücünü yazın üzerinden etkili bir biçimde kurmasına borçludur. Barthes, göstergebilimin konusunu, tözü ve sınırları ne olursa olsun her türlü göstergeler dizgesi olarak belirler. Görüntüler, jestler, mimikler, müzik, törenlerde ve protokollerde görülen tözlerin bir dil oluşturmaya da bunların karmaşaları en azından anlamlı dizgeler oluştururlar. Bu şekliyle Barthes, Saussure'ün göstergeye yüklediği anlamın ve bu anlamın sınırlarının gelişmesini sağlamıştır. Barthes, *Göstergebilim İlkeleri* adlı eserinde ilkelerin tek amacını "dilbilime dayanarak çözümsel kavramlar ortaya koymak" (Barthes, 1979: 1) olarak belirtir. Burada söz konusu ilke sorunları sınıflandırmaya ilişkin bir ilkedir. Barthes, bu ilkeleri yapısal dilbilimden kaynaklanan dört başlıkta ele alır. Bunlar 1. Dil ve Söz, 2. Gösteren ve Gösterilen, 3. Dizge ve Dizim ve 4. Düzanlam ve Yananlamdır. O, bu sınıflandırmayı yapısal dilbilimden hareketle ikili karşıtlıklar şeklinde ortaya koymuştur. Bu ikili sınıflandırmaların çağdaş olgu dünyasının kavranmasını sağlayacağını da belirtir.

Barthes, Saussure'ün kavramına karşılık olarak *biçim*, iştirim imgesine karşılık olarak da *içerik* isimlendirmesini yapmıştır. Gösterge, gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkidir ve bu ilişkinin kurulmasından da anlamlama ortaya çıkar. Göstergebilimde anlamlama, düz anlam ve yan anlam olarak ele alınır. Barthes "kendi göstergebilimini dilbilimin 'çözülmesi' ya da, daha açık bir şekilde, bilimsel bir dilbilim tarafından saf olmadığı gerekçesiyle bir kenara atılmış anlamlamanın tüm yönlerinin incelenmesi olarak betimler" (Culler,

2008: 81). O, dilin saf olmayan yönlerinden; korkuları, yaklaşımları, protestoları, palavraları vb. şeyleri kastetmektedir. Barthes'a göre düzanlam, göstergenin neyi temsil ettiğini, yan anlam ise göstergenin nasıl temsil edildiğini konu edinir. Barthes'a göre bir gösterge "Saussure'ün söylediği gibi temelde bir düzanlam biçimidir. Yani gösteren dolayumsuz bir biçimde özel bir nesneyi adlandırır ya da neye gönderme yaptığını açıkça belirtir. Bunun yanı sıra, göstergeler kültürel olarak belirlenmiş anlamlara ya da ayrıca anlamları olan yan anlamlara gönderme yapar [...] bir gösterge kendi kendine başka göstergenin, bir yan anlamın ya da konum gibi kültürel bir değeri gösteren ikincil dereceli bir göstergenin göstereni olabilir. Bu durumda, gösterge toplumdaki konum yapısı gibi kültürün yan anlamsal yönleri için bir 'gösterge taşıyıcısı' oluyor" (Gottdiener, 2005: 30-31). Barthes, *The Photographic Message* ve *The Rhetoric of the Image* adlı çalışmalarında fotoğraf sanatında yan anlamın (analitik olarak) temel anlamdan ayırt edilebileceğini tartışır. Fiske de daha sonra bu görüşü "fotoğraf sanatında temel anlam fotoğrafı çekilendir, yan anlam ise bunun nasıl çekildiğidir" belirlemesi ile destekler (Chandler, 2007: 138).

Göstergebilim olası anlamlandırıcı olayları meydana getiren en temeldeki ilkeleri ve ayrımlar dizgesini betimlemeyi hedefler. Göstergebilim, "insan eylemleri ve nesnelere anlama sahip olduğuna göre, bu anlamı üreten bilinçli ya da bilinçsiz bir ayrımlar ve töreler dizgesinin var olması gerektiği varsayımına dayanır" (Culler, 2008: 82). Barthes, bu ayrımlar ve töreler dizgesini göstergebilimcinin bakış açısıyla 'yemek' örneğinde işler. *Parol* bütün yeme eylemlerini *langue* ise hangi yemeklerin birlikte yenebileceğini ve ya öğünü oluşturan kurallar dizgesini ifade eder. Başlangıç yemekleri (çorba, salata, meze vb.) sözdizimsel ayrımları bize verir. Burada sıralanışları belirleyen kurallar vardır. Ana yemek ve sonrasında yenen tatlı arasında yapısal karşıtlıklara dayanan bir anlam vardır. Barthes yemek dizgesini ele alan bir göstergebilimcinin görevinin "bir görüngü grubunun bir kültürün üyeleri için anlam taşımalarını sağlayan ayrımlar ve töreler dizgesini yeniden yapılandırmak" (Culler, 2008: 82) olduğunu söyler. O, dili hem göstergebilimsel dizgenin temeli hem de göstergebilimcinin yegane gerçekliği olarak görür. Çünkü göstergebilimci dil vasıtasıyla dilin dünyayı nasıl ifade ettiğini incelemektedir. Göstergebilimci kültür içerisindeki dizgeleri (moda, yemek vb.) incelediğinde bu dizgelerin içinde tartışılan kodları çözümlenmek için dildeki karşıtlıklardan ve adlandırmalardan faydalanır. Barthes, nerede anlam varsa orada dizge vardır sözüyle göstergebilimin alanını genişletmiştir.

Göstergenin görüntü boyutu, dil dizgesiyle yapısal bir yineleme veya yerini alma bağıntısı içerisinde yer almaktadır. Nesne bütünlüklerine bakıldığında ise bunların dizge durumuna dil aracılığıyla ulaşıldıkları görülür. "Dil bunların gösterenlerini dizgeler biçiminde bölümler, gösterilenlerini de kullanımlarına ya da nedenlerine göre adlandırır [...] gösterilenleri dil dışında var olabilecek bir görüntüler ve nesnelere dizgesi tasarlamak giderek daha da güç gibi görünmektedir. Bir tözün ne anlama geldiğini algılamak, zorunlu olarak dilin bölümlenmesine başvurmak demektir: Yalnızca adlandırılmış anlam var-

dır; gösterilenler dünyası ise dilin dünyasından başka bir şey değildir” (Barthes, 1993: 24). Göstergebilimci ilk bakışta dildışı sözlerle uğraşır gibi görünse de sonunda gerçek dile ulaşacaktır. Bu gerçek dil sadece bir örnek sunmaz ayrıca gösterilen olarak da kendini belirler. Ulaşılan bu dil dilbilimcinin dili değil ikinci bir dildir. Bu dilbilim söylemin büyük parçaları altında anlam taşıyan nesnelere uğraşır. Göstergebilim dilbilimin bir bölümü olarak söylemin anlamlı büyük birimlerini üstlenir.

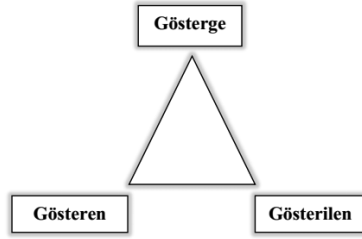
Saussure, dil ve söz karışıklığını dil yetisinin çok biçimli ve karmaşık olma özelliği temelinde ele almıştır. Dil yetisi toplumu ve bireyi ilgilendiren karmaşık bir durumdur. Eğer bu karmaşadan uzaklaşırsa iletişimin gereği olarak dile varılır. Söz dil yetisinin bireysel, dil ise toplumsal yönünü ifade eder. Bunun nedeni dilin toplumsal bir kurum sözün ise bireysel bir seçim olmasından kaynaklanır. Dil ile söz iç içe geçmiştir. Dilin sözden ayrılması anlamı ortaya çıkarır. Barthes, Saussure’ün dil kavramını değerler dizgesi yönüyle ele almasını eleştirerek bu ayrımın göstergebilimsel olarak değişmesi gerektiğini vurgulamıştır. Barthes Saussure’cü dil-söz ayrımını moda dizgesine uyarladığında bazı olguların dile bazılarının ise söze bağlanacağını ileri sürer. Saussure dilbiliminden Barthes göstergebilimine geçildiğinde dil-söz ayrımı bazı değişikliklere uğrar. Giysi dizgesi ele alındığında buradaki töze göre üç değişik dizge ortaya çıkar. “Yazılı giyside, bir başka deyişle, bir moda dergisinde eklemli dil aracılığıyla betimlenen giyside, ‘söz’ neredeyse yoktur: ‘Betimlenen’ giysi, hiçbir zaman, moda kurallarının bireysel bir uygulaması değildir; dizgeli bir göstergeler ve kurallar bütünüdür. Katıksız bir Dil’dir bu [...] (Yazılı) moda giysisi, giyimsel bildirişim düzleminde Dil’dir, dilsel bildirişim düzlemindeyse Söz’dür. *Fotoğrafi çekilmiş* giysideyse (sorunu yalınlaştırmak için dilsel bir betimlemenin görüntüye eşlik etmediğini varsayıyoruz) Dil her zaman *karar verici* çevrede oluşturulur, ama bu aşamada bile soyutluğu içinde sunulmaz, çünkü bu türlü giysi her zaman belli bir kadının üstündedir. [...] *Giyilen* (ya da gerçek) giysideyse [...] Giyimsel dili şunlar oluşturur: 1) Parçaların, üstparçaların ya da ‘ayrıntılar’ın karışıklıkları; bunlardaki değişiklikler anlamın değişmesine yol açar (bir bere ya da melon şapka giymek aynı anlama gelmez); 2) Parçaların boydan boya ya da dıştan içe aralarında birleşmesini düzenleyen kurallar; giyimsel söz bütün kuralsız yapım olgularını (toplumumuzda pek rastlanmaz artık bu türlü olgulara) ya da bireysel giyinme olgularını (giysinin boyu, temizlik, eskilik derecesi, kişisel düşkünlükler, parçaların özgür birleşimleri) içerir. Burada giyim (Dil) ile giyinmeyi (Söz) birleştiren eytişime gelince, dilyetisininine benzemez bu” (Barthes, 1979: 17-18). Giyinme giyimden kaynaklansa da giyinme söz konusu olduğunda bu gözlem geçerli değildir ve bunun kendine ait göstergeleri vardır. Günümüz moda dizgesinde hazır giyim giyinmeden önce gelir. Bu durumda hazır giyim terzinin yerini aldığından göstergelerin göstergebilim alanında yayılması bir takım olguları ortaya çıkarır. İlk sorun dil ile sözün diyalektiğiyle ilgili olarak ortaya çıkar. “Dilyetisi düzleminde, sözün denemediği hiçbir şey dile bağlanamaz; ama bunun tersine, dilin ‘gömü’sünden alınmamış hiçbir söz de olanaklı değildir” (Barthes, 1979: 22). İkinci sorun dil ile sözün orantısızlığından kaynaklanır. Saussure’ün dil-söz ikiliğinde dilin ek-

sili özelliğinden dolayı üçüncü bir sorun ortaya çıkar. Barthes bunu töz ile bütünler. “Söz konusu dizgelerde ‘dilin’, ‘söz’ yerine ‘özdek’e gereksinim duymasının nedeni, bu dizgelerin insandaki dilyetisinin tersine, genellikle anlamlayıcı değil de yararçı bir kaynakları olmasıdır” (Barthes, 1993: 38).

Moda dizgesini betimlemek için moda dergisindeki fotoğraf altı yazılardan hareketle Barthes, giysilerin nelerle ilişkilendirildiklerini ve bu dizgedeki ayrımları ele alır. Barthes giysinin yalnızca sistem olmayıp aynı zamanda bir gösterge sistemi oluşturduğunu da ortaya koyar. Giysiye gösterge olma özelliğini veren şey giysilere toplum tarafından sayısız anlamların yüklenmesidir. Bu şekilde giysi bir örtünme aracı olmaktan çıkar, belli bir kültürün unsuru olduğunu da gösterir. Kültür içerisinde giysi üzerine söylenen sözler, anlam dizgeleri oluştururlar. Bu anlam dizgeleri de sonradan mite dönüşür. Barthes mitleri içerisinde kültürel anlamlar barındıran göstergeler ve yaygın ideolojinin hedeflerine hizmet eden biçimlenmiş bildirişim dizgeleri şeklinde inceler. Barthes, değişik anlamlar verilen giysilerin basit anlamlar dizgesi oluşturduğunu söylerken burada kullanılan sözcüklerin vazifesinin giyimsel özellikler üstlenerek giysilerin çözümlemesini sağlayacak kodlar oluşturduğunu kasteder. Dolayısıyla sözcüklerin değil biçimlerin oluşturduğu kodlar ve bedenün biçimlendirmesiyle bedene yüklenen anlamlar, giysinin sözel yapısını meydana getirir. Giysiler bahsedilen bu basit göstergelerin ötesinde kendisini betimleyen ve yorumlayan pek çok gösteren ve gösterileni ifade eder (Koç ve Koca, 2015: 76). Dil ve söz arasındaki karşıtlığı benzerlik ve ayrımlar verir. Göstergibilim bu ayrımlardan faydalanarak moda, besin, mobilya, giysi gibi dizgelerde bulunan olgu kümelerini kimi zaman dil kimi zaman da söz kategorisiyle çözümler.

Barthes, göstergenin tanımını yapmadan önce Hegel, Wallon, Peirce ve Jung’un göstergesi ele alış biçimlerini inceler. O, Saussure’ün gösteren ve gösterilenin diyalektik sonucu göstergesi oluşturduğu görüşünü eleştirir. Ayrıca gösterge ile gösterenin sıklıkla birbiri yerine kullanılarak yanlışlık yapıldığını vurgular ve göstergenin anlatım düzlemini oluşturan gösteren ile içerik düzlemini oluşturan gösterilenden oluştuğunu ifade eder. Gösterge ona göre dilsel ve göstergibilimsel olarak ikiye ayrılır. Gösteren ve gösterilen bir yandan dilbilimin içindeki biçim, diğer yandan dilbilimin dışındaki töz karşıtlığını verir. Biçim ve töz anlatım ve içerik düzlemlerine yerleşerek yapılan incelemelerin dilbilimsel göstergeden çok göstergibilimsel göstergenin kolay anlaşılmasını sağlar. Bu biçim-töz karşıtlığı moda dizgesinin göstergibilimsel çözümlenmesinde büyük kolaylık sağlar. Barthes, bu kolaylığın nedenini göstergibilimsel göstergenin dilsel gösterge üzerine kurulmuş olması ve dilsel göstergenin göstergesini gösteren olarak ele almasına bağlar. Gösterge bir kez oluştuktan sonra onun işlevi toplum içinde var olabilmek için ikinci bir dil gerektirdiğinden ikincil bir işlevselleşmeye yol açar ki bu ilk işlevselleşmeyle özdeş değildir. Ortaya çıkan bu yeni işlev “yananlam düzlemine bağlanan örtük bir ikinci anlamsal eylemden kaynaklanır. Demek ki, büyük bir olasılıkla gösterge-işlevin insanbilimsel bir değeri vardır, çünkü doğrudan doğruya uygulamısal olguyla gösteren arasındaki bağlantıların kurulduğu birim-

dir bu” (Barthes, 1979: 34). Barthes’ın gül örneği göstergeyi açık bir şekilde örneklendirir. Buna göre gül canlı bir nesnedir. Fakat onu sevdiğim birine hediye edersem gülü bir gösterilen ile yani romantik aşk gösterileniyle bezemiş olurum. Dolayısıyla gül bir gösteren durumuna taşınır. Hediye edilen gül ise bir gösterge olur.

Şekil 2. Barthes’ın Gösterge Şeması

Barthes, gösterilenin bir nesneden çok zihinsel bir tasarıma veya imgeye bağlı olarak ele alınmasını eleştirir. “Göstergeyi kullananın ondan anladığı ‘şey’dir gösterilen. Böylece salt işlevsel bir tanıma ulaşılmış oluruz: Gösterilen, gösterenin bağlantısal iki ögesinden biridir. Onu gösterenin karşıtı yapan tek ayırım, gösterenin bir aracı kimliği taşımasıdır” (Barthes, 1979: 35). Barthes’ın gösterileni bu şekilde ele alması hem göstergebilimsel gösterge hem de dilsel gösterge için uygulanabilir. Göstergebilim içerisinde aynı dizgede pek çok özdeksel gösterge bulunabileceğinden göstergeler bir sınıflandırmaya tabi tutulmalıdır.

Göstergeyi oluşturan ikinci bağıntısal öge gösterilene aracılık eden ve özdeksel bir töz olan gösterendir. Gösterenin özdeksel yapısı özdekle tözün bir kez daha ayırımını gerektirir. Tözün özdeksel nitelik taşımadığı durumlarda sadece gösteren tözünün daima özdeksel olduğu söylenebilir. Ses, görüntü, yazı gibi değişik özdekler ortaya çıkaran karma dizgelerin olduğu göstergebilimde, “bütün göstergeleri *aynı ve tek özdek aracılığıyla ortaya konuldukları ölçüde, türsel gösterge* kavramı altında toplamak yerinde olur” (Barthes, 1979: 40-41). Gösterilenlerin bu şekilde sınıflandırılması dizgenin yapılaştırılması anlamına gelir. Bu da dizgeyi göstergeler bütünlüğünden en küçük anlamlı birimlere bölmek ve bu birimleri birbirine eklemeyen dizimsel ilişkileri sınıflandırmaktır.

Gösteren gösterilene zemin teşkil ettiğinde buradaki ilişkisellik anlamlandırmayı ortaya çıkarır. Barthes’a göre anlamlandırma, yani gösterge ve gösterilen arasındaki ilişki sözleşimseldir ve neredeyse doğallaşmış bulunan toplumsal nitelikli bir sözleşme değeri taşır. Barthes, bu noktada dil içindeki göstergelerin rastlantısal bir şekilde (nedensiz) oluştuğunu, dildışı gösterge boyutunda ise gösterenle gösterilen arasındaki benzeşimden kaynaklanan rastlantısal olmayan nedenli bir yapı bulunduğunu ifade eder. O, dilsel düzlemdeki nedensizliği, gösterenin doğallaşma sürecinin rastlantısallığının doğallaşması olarak ele alırken, göstergebilimsel nedenli düzlemi ise benzerlikten nedensizli-

ğ e doğru rastlantısal olanın doğallaştığı ve buna paralel olarak benzer olanların kültüre yol açtığı bir süreç olarak değerlendirir. Barthes'a göre gösterge anlamlama sürecinden çok daha fazlasıdır. Gösterge sadece gösteren ve gösterilen bütünü şeklinde değil aynı zamanda çevresiyle bağıntılı olarak da ele alınmalıdır. Barthes, gösterilen ve gösterenin karşılıklı ilişkisinden anlamın ortaya çıkmasını emek ve ücret örneğiyle açıklar. Emeğin (gösterilen) kendisine benzemeyen ücret (gösteren) ile ilişkisi (anlamlama) bir karşılaştırma ilişkisidir. Bu da anlamlama ve değer ilişkisini ortaya çıkarır. Göstergede anlamı ortaya çıkaran karşıtlıklar olduğunda değer anlamlamadan önce gelir. Anlamlamaya kağıt örneği verilebilir. "Kâğıt kesildiğinde, bir yandan, her biri diğerlerine göre bir değer taşıyan çeşitli parçalar (A. B. C) elde edilir, bir yandan da bu parçalardan her 'birinin aynı anda kesilmiş bir ön, bir de arka yüzü olduğu görülür (A-A', B-B', C-C'): İşte bu da *anlamlamdır*" (Barthes, 1979: 50). Anlam kağıdın ön ve arka yüzü, yani gösteren ve gösterilenin birbiriyle ilişkiye geçtikleri bir tür bağlantı ilişkisidir. Anlam, kağıdın parçalarının ön ve arka yüzlerinin birbiriyle ilişkiye geçtiği bir karşılıklık ilişkisidir. O halde anlam, kağıdın ön ve arka yüzlerinin bölümlenmesiyle bir düzen oluşturarak ortaya çıkar. Barthes yeni göstergebilimin görevini düzenlerin bölümlenmesi ve bu bölümlenmeler aracılığıyla gerçeğin üzerine eklene eklene üretilen anlamın çözümlenmesi olarak belirtir.

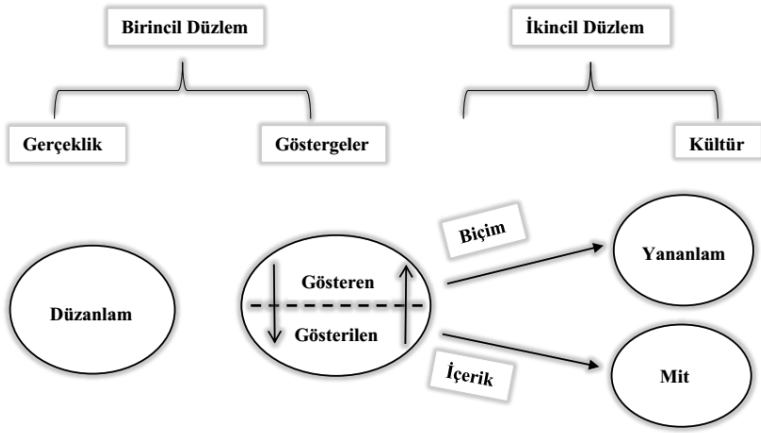
Barthes, göstergebilimsel çözümlemenin, bütün olguların dilin dizim ve dizge eksenini üzerinden ele alınmasıyla mümkün olabileceğini söyler. O, dizimin salt söze indirgenemeyeceğinden hareketle dizimin tüm göstergeler için kullanılabilir bir dil eksenini olduğunu belirtir. İnsan dilinin eklemli bir yapı olmasından dolayı dil "bir bakıma gerçeği bölümleyen olgudur (örneğin renklerin kesintisiz tayfı sözcükler aracılığıyla bir dizi kesintili öğeye indirgenir)" (Barthes, 1979: 58). Dizim hem bir zincirin kesintisizliği hem de bu zincirin eklemliliğini taşıdığı için birden çok gösterge dizgesinde göstergeler dizimsel olarak sıralandığında burada ortaya çıkan göstergeler arasındaki eklemliliği meydana getiren bir sınır konmalıdır. Barthes, sınır koyma işlemine 'değiştirim sınaması' adını verir. Değiştirim sınaması, gösteren düzleminde yapılan bir değişikliğin gösterilen düzlemindeki etkisinin ölçülmesiyle ortaya çıkar. Burada amaç "bir gösterenin yerine bir başka gösterenin geçmesiyle -ve yalnız bu işlemle yapılmamasıyla- bir gösterilenin bir başka gösterilenin yerini alıp almadığını gözlemlemektir" (Barthes, 1979: 60). Göstergebilimci farklı şekillerde oluşan dizgenin farklı anlamlarını bilemeyeceği için dizgenin üst-dili devreye girer. Barthes, dizimsel birimlerin dizgeler için belirlendiğini ve dizin zinciri içerisinde ortaya çıkarılan birimlerin bu zinciri nasıl oluşturduğuna ait ilkeleri araştırır. Bu kurallılık içerisinde seslerin yan yana gelmesinde bir özgürlük yoktur fakat bir cümle içerisinde sözcüklerin yan yana getirilmesinde Jakobson'ın da belirttiği gibi sözdizimsel ve anlamsal kuralların daha özgür bir alanı vardır. Bir paragrafı oluşturan cümlelerin birlikteliğinde dilsel nitelikli bir kural bulunmaz.

Dizge, dizimsel düzlemin tersine aynı anda bir arada bulunmayan öğelerin zihinsel çağrışımlar yoluyla birbirine bağlanmasıdır. Barthes, çağrışımsal ala-

nın çözümlenmesinin dil içerisindeki benzerlik ve farklılıkların ortaya çıkarılmasıyla sınıflandırılabilirliğini belirtir. Moda dizgesinde çok anlamlılığın önünü kapayacak veya anlamı durağanlaştıracak karşıtlıklar yoktur. Barthes, göstergebilimsel araştırmayı durağan olmayan bu karşıtlık ilkesine göre yapar. Bu ilke göstergebilimin kullanılabilir bir yöntemi olduğunu ortaya koyar. Barthes, dizge ve dizim arasında son bir ilişki olarak yansızlaşma ilişkisinden bahseder. Yansızlaşma, dizgenin içerisindeki karşıtlıkların belirsizleşmesi anlamındadır. “Genel olarak, dizgeli bir karşıtlığın yansızlaşması bağlamın etkisiyle gerçekleşir. Demek ki bir bakıma, dizgeyi ‘yok eden’ dizimdir” (Barthes, 1979: 80-81). Moda dizgesi çok anlamlılığı barındırdığından birçok yansızlaşmanın konusudur. “Hiç değilse göstergebilimsel varsayım düzleminde (bir başka deyişle, ikinci eklemliğe, salt ayırıcı birimlere özgü sorunları göz önünde bulundurmadan), iki gösteren bir tek gösterilen altında toplandığında ya da bu durumun tersine rastlandığında (çünkü gösterilen yansızlaşmaları da olabilir) yansızlaşma olgusunun ortaya çıktığı söylenebilir” (Barthes, 1979: 82).

Barthes dilbilimsel çözümlenmeden göstergebilimsel çözümlenmeye geçerken düzanlam (denotation), yananlam (connotation), üstdil (metalanguage) gibi gösterge düzlemlerinden yararlanmıştır. Bu üç anlamlama dizgesi de bir anlatım (gösteren) ve bir içerik (gösterilen) dizgesine sahiptir. Gösteren, gösterilen ve göstergeden oluşan ilk dizge bize düzanlamı verir. Düzanlam, anlamlandırma düzeyinde ilk sırada yer alır ve görünür haliyle anlama göndermede bulunur. Yananlam düzlemi ilk dizgenin göstergesini kendi dizgesinin göstereni haline getirir. Barthes’a göre “birinci dizge düzanlam; birinci dizgeyi kapsayan ikinci dizgeyse yananlam düzlemini oluşturur. Öyleyse, ‘bir yananlam dizgesi, anlatım düzleminin de bir anlamlama dizgesince oluşturulduğu dizgedir’” (Barthes, 1979: 88). Birincil dizge ikincil dizgenin göstereni durumuna gelince yananlam ortaya çıkar. Ancak birincil dizgenin göstergesi ikincil dizgenin gösterileni olursa yananlam düzleminde ters bir üstdil düzlemi oluşur. “Bir üstdil, içerik düzlemi de bir anlamlama dizgesince kurulmuş bir dizgedir. Şöyle de diyebiliriz: Bir gösterge dizgesini inceleyen bir gösterge dizgesidir” (Barthes, 1979: 88). Barthes, düzanlamın sürekli olarak yananlam ürettiğini belirtir. Yananlam gösteren ve gösterilenden oluşan bir dizgedir. Yananlam, insanın tarih ve kültür dünyasını bir dizge içerisinde ele almasını sağlar. Yananlam mit ve çağrışım boyutlarına sahip olduğu için öznel yorumları ve sosyokültürel durumları içerir ve ideolojilerin, anlatıların çözümlenmesinde kullanılır. “Yananlam düzlemini elinde bulunduran toplumun, incelenen dizgenin gösterenlerinden, göstergebilimcinin ise aynı dizgenin gösterilenlerinden söz ettiği söylenebilir. Demek ki göstergebilimci, birinci dizgenin göstergelerini ikinci dizgenin gösterenleriyle doğallaştıran ya da örten dünyanın karşısında nesnel bir çözme işlevi yerine getirir (göstergebilimcinin kullandığı dil bir işlemdir). Ne var ki, doğrudan doğruya üstdilleri yenileyen tarihten ötürü göstergebilimcinin nesnelliği geçici bir nitelik taşır” (Barthes, 1979: 92). Düzanlam düzlemi anlamlandırmada son derece açık olan birincil anlamlara gönderme yapar. Yananlam düzleminde ise insanın içinde yetişmiş olduğu kültürel ve toplumsal yönü ön pla-

na geçtiği için bu düzlem mit ve çağrışım boyutlarını içerir. Barthes'ta "yananlamdaki en önemli etmen, ilk düzeydeki göstereci ni yananlamın göstergesidir. Bizim hayali fotoğraflarımız aynı sokağın fotoğraflarıdır; aralarındaki farklılık, fotoğrafın biçiminde, görünümünde, yani gösterende yatmaktadır" (Fiske, 2003: 116). Barthes'a göre düzlanam ve yananlam arasındaki farklılığı gösterecek en belirgin örnek fotoğrafçılıktır. Buna göre düzlanam fotoğraf makinesinin nesneyi mekanik bir şekilde yeniden üretmesi, yananlam ise fotoğrafçının açığı, odaklamayı, ışığı ve kadraja neyin gireceğini hesaplamasıdır. Fotoğrafı da bir gösterge olarak ele alan Barthes, seçtiği fotoğrafların her zaman bir şeye ya da bir başkasına katıldığını, bunun da fotoğrafın en zayıf yanı, yani var olma zorluğu olduğunu belirtir. O fotoğrafla duygusal, bir tema olarak değil onu hissederek, farkederek bir bağ kurarak çözümler. İlgili duyduğu fotoğraflara duygu, ahlak ve politik bir kültürün akılcı bir aracılığıyla bakar. Onun pek çok fotoğrafla ilgilenmesi 'studium' yoluyla. Çünkü "biçimlere, yüzlere, hareketlere, mekânlara ve eylemlere kültürel olarak (bu çağrışım studium'da vardır) katılıyorum [...] O halde studium'u bozacak olan bu ikinci öğeye punctum demeliyim; çünkü punctum aynı zamanda ısırik, benek, kesik, küçük deliktir-ve aynı zamanda zarın her bir atılışıdır. Bir fotoğrafın punctum'u beni delen (ama aynı zamanda beni bereleyen, bana acı veren) o kazadır" (Barthes, 1992: 41-42). Studium her zaman kodlanmış punctum ise kodlanmamıştır. Punctum bir eklemlemedir, fotoğrafa eklenen bir şeydir. Barthes içerik ve sunum ile studium'u imgenin kültürel olarak belirlediği uzamlarına karşılık geldiğini savunur. Punctum'un fotoğrafı bozarak studium'u delip geçmesi, insanın içini yakıp yıkmasıdır. Fotoğrafçının kültürel kodlarla çektiği imge olan studium'un tersine punctum kameranın sübjektif bir kayıt aracı olmasından dolayı fotoğrafta tesadüfen yakalanmış bir ayrıntıdır.

Şekil 3. Barthes'in Anlamlandırma Şeması (Fiske, 2003: 120).

II.

Barthes, dinamik bir yapıya sahip olan mitlerin kültürün gereksinimlerine ve değerlerine uyum sağlayabilmek için çok çabuk değiştiklerini söyler. Yananlam ve mit göstergelerin anlamlandırılma sürecinde ikinci düzlemdeki ele alınışının etkili yollarıdır. Barthes, bu noktada anlamlandırmanın başka bir boyutundan bahseder. Bu da simgesel anlamlandırmadır. “Bir nesne, uzlaşım ve kullanım aracılığıyla başka bir şeyin yerine geçmesini mümkün kılan bir anlam kazandığında simge haline gelir. Rolls-Royce zenginlik simgesidir ve bir oyunda Rolls’unu satmak zorunda kalan bir adamı sergileyen sahne, o kişinin işindeki başarısızlığının ve servetini yitirmesinin bir simgesi olabilir” (Fiske, 2003: 123). Simgesel anlamlandırmanın yanısıra Barthes, eğretileme (metaphor) ve düzdeğişmece (metonymy) kavramlarını ele alır. Eğretileme iki şey arasında bir ilişki benzerliğinin kurulmasıdır. İki şey arasında herhangi bir bağ yokken zihinsel olarak eğretileme oluşturur. Eğretileme bilinmeyen bir şeyi bilinen bir şey açısından ifade etmektir. Dolayısıyla burada bilinmeyenlerin anlamı bilinenlerin araçları vasıtasıyla kendisini ortaya koyar (Fiske, 2003: 124). Eğer eğretilemenin işleyişi bir gerçeklik düzleminden diğerine yer değiştirme biçiminde oluyorsa düzdeğişmecenin işleyişi de aynı düzlemdeki anlamları birbirleriyle ilişkilendirme biçiminde olur. “Sonuç olarak, düzdeğişmeceler gerçekçi etki yaratmak için dizimsel olarak işlerken, eğretilmeler imgelemsel ya da gerçeküstücü etki yaratmak için paradigmasal olarak çalışır. Bu anlamda yananlamın eğretilemesel bir tarzda işlediği söylenebilir” (Fiske, 2003: 131). Tacin kraliyetin gücünün ve asaletinin simgesi olması konuyu açıklayıcı bir örnektir. Yani bütünün küçük bir parçasından yola çıkarak bütünü temsil eden anlamı gösterir.

Barthes, bütün mitlerin dil gibi işlediğini, her birinin kendisini özel bir dil gibi sunduğunu belirtir. Her bir mit aşkın bir dilbilim gibidir ve yeni yaşam modelleri dikte eder. Mit bir mesajdır ve anlamlama dizgesinde işler. Mesaj, mitlerde gizli bir biçimde iletilir. Barthes’a göre mitte amaç açıkça dile getirilende değil altta yatan yapıda yer alır. Her bir mit toplumsal ve ideolojik bir unsur olarak bezelidir. Mit, her zaman altta bir ideoloji taşır. Mit çözümlenirken önemli olan göstergenin tözü değil biçimidir. Mitlerle oluşturulan yeni düzen sanal bir dünyadır. Mitler bilincin esinlemeleri olmayıp toplumsal gerçeğin dil içindeki yapısal dönüşümleridir. Gerçeklik mitlerde imgeler aracılığıyla kurulduğu için nesnelere değil ilişkiler vardır. Bu ilişkilerin biçimsel olmasından dolayı da dil önemlidir. Mitler burjuva toplumunda açık olmayan bir dünya oluşturarak insanları depolitize eder. Barthes’a göre mitler toplumsal gerçeklerin dilsel olarak dönüştürülmesidir. Mitler burjuva toplumunun bireyi olmanın değerli olduğu iletisini taşır. Göstergebilimsel bir dizge olarak tanımlanan mitin antitezi dile getirilerek gösterge yıkılabilir, böylece mit ortadan kaldırılabilir. Her bir gösterge bir şeyi ifade etmek için kullanılır. Her bir mit her zaman ikinci ve üçüncü anlamlama düzlemiyle işleyen bir ifade biçimidir. Barthes’a göre ideoloji dilin so-

mutlaşmış halidir. Mitlerde mesajın açık olmaması altta bir ideolojinin varlığını gösterir. Bu mesaj biçim aracılığıyla verilirken ideoloji benimsetilmek istenir. Mit toplumsal gerçekliğin yapısal dönüşümüdür. Mitler biçim bulmuş ideallerdir ve kendi başlarına gerçekliği olmayıp ancak biçimsel yapı içinde bir anlam taşırlar (Kearney, 1986: 323-324).

Barthes yananlam düzlemiyle birlikte modern kapitalist toplumun çağdaş mitlerinin çözümlemesini yapmaya girişir. Giysi, moda, yemek vb. gösterge sistemlerinin başka bir adlandırma sistemi olan mit tarafından yönetildiğini belirtir. Çünkü mitler pek çok yananlamı içinde barındırır. Her ne kadar göstergelerde birincil anlam mevcut ise de birincil düzlemde ikincil düzleme bir geçiş söz konusudur. Birincil düzlemin göstergesi ikincil düzlemin göstereni olur. Mitler bu durumda göstergebilimin ikincil düzlemine yol açar. Zamanın değişmesiyle beraber, doğal olarak, mitlerde de belli türden anlam değişimleri meydana gelir. Mitte üç boyutlu bir çizge vardır: gösteren, gösterilen ve gösterge. “Söylen özel bir dizgedir, bu da kendisinden önce var olan bir göstergesel zincirden yola çıkılarak kurulmasından ileri gelir: *ikincil bir göstergesel dizgedir*. Bir ilk dizgede gösterge (yani bir kavramla bir imgenin çağrışımsal toplamı) olan öge ikincisinde yalnızca gösteren olur. Burada söylensel sözün özdeklerinin (gerçek anlamda dil, fotoğraf, resim, afiş, törem, nesne vb.), başlangıçta ne denli farklı olurlarsa olsunlar, söylen alanına girer girmez arı bir anlamlayıcı işleve girdiklerini anımsatmak gerekir” (Barthes, 2003: 183-184). Mit ister yazı ister resim olsun toplam bir gösterge olarak çözümlenmesindeki en önemli özelliği aktarıcı olmasıdır. Mitte iki göstergeden birisi, mitin kendi dizgesini kurmak için yararlandığı dil (nesne-dil) olan dilsel dizge, diğeri ise mitin kendisi (üst-dil)dir. Göstergibilimci bir üstdil üzerinde yoğunlaştığında artık nesne-dilin oluşumuyla ve örneklerin ayrıntısıyla ilgilenmesine gerek kalmadan yazı ile resmin her ikisini de bir gösterge olarak ele alabilir. Anlatım işlevleri aynı olduğundan bu ikisi bir nesne-dil oluşturmuş olurlar.

Barthes, göstergibilimsel çözümlemelerinde anlamlama ediminin toplumsal bağlamı içindeki değerini kuran gösterge kavramından hareketle dilin çağrışımsal düzleminin önemini vurgular. O, *Çağdaş Söylenler*'de deterjan gibi pek çok tüketim malzemesinin bir araya gelerek çağrışımsal düzlemde burjuva toplumundaki kazandığı yeni anlamlara gizemli bir hava katmasını çözümlerken bir mesajı ileten yeni oluşan dili modern mit olarak ifade eder. “Dünya Birinci Deterjan Kongresi (Paris, Eylül 1954) dünyanın kendini *Omo* rahatlığına kapıp koyvermesine olanak sağladı: deterjanlı ürünler, deri üzerinde hiçbir zararlı etkileri bulunmaması bir yana, madencileri de silikozdan kurtaracaklar belki. Bu ürünler birkaç yıldır öyle yoğun bir tanıtıma konu oluyor ki, Fransızların günlük yaşamının belirli bir bölümünün bir parçası olup çıktı” (Barthes, 2003: 33). Yakın zamanlarda Persil deterjanı için İngiltere’de “kirli olmak güzeldir” sloganı piyasaya sürülmüştür. Hristiyan folkloründeki “temizlik dindarlıkla eşdeğerdir” sloganını ters yüz eden bu provakatif slogan, Levi-Straussçu hazcılıktan farklı olarak kavramın kasıtlı bir yeniden düzenlenme stratejisinin parçası olarak görülebilir. Yıllarca bu

temel kavram “Persil daha beyaz yıkar” şeklinde idi ki slogan Barthes’ta da böyle geçerdi. Sabun tozu ve deterjan reklamı uzun bir zaman temizlik-kir ve dindarlık-kötülük kavramları, bilim-doğa kavramları ile dikey olarak hızanmış kavram olarak karşımızda durmaktaydı. Diğer bir deyişle kirin kötülük ve doğa ile dikey bir sıralama oluşturması sözkonusu idi. Bu olay özellikle birçok yerel ürünün düzenli olarak beyaz önlüklü bilim adamlarınca laboratuvarlarda test edildiği ve teknolojik bir ürün olarak reklamlarda öne çıkarıldığı günlere gider. Öte yandan yazılı medyada ve televizyon reklamlarında “kirli olmak güzeldir” kampanyasında ise kendilerini dışarı bırakmış ve kirlenmiş insanlar görürüz. Bu kampanya edebiyatının yapı taşında ise “doğaya mümkün olan en az zarar” gönderimi gizlidir. Dolayısı ile bu yeni kampanya eski kampanyanın temizlik, dindarlık ve bilim göndermelerine aynı zamanda bir meydan okuyuştur. Bu değiştirilmiş mitolojik çerçeveye içinde kirlilik açıkça güzellik olarak kalmaz aynı zamanda doğa, bilimin yerine kahraman olarak sunulur. İzleyiciler bu şekilde “kirlilik eğlencedir” çıkarımında bulunurlar. Bu ima aynı zamanda bir başka kavram çiftini de üretir: eğlence-sıkıcılık. Görüleceği üzere bu mitolojik devrim en basit şekli ile fakat aynı zamanda dini olarak (ahlaki olarak iyi ve kötünün yer değiştirmesi açısından) oldukça radikal bir değişim ile başarılıdır. Böylelikle rakip markaların üretimi ile ilgili bu yeni konumlandırmada düşüncenin bir parçası da muhtemelen tüketicilerin bir zamanlar inandıkları bilime ve (ya da elbette Tanrıya) bir inançlarının kalmaması şeklinde tezahür etmektedir (Chandler, 2007: 105-106). Mit burjuva kültürü içerisinde bir anlamlandırma süreci olarak yeni bir düzenleme yapar. Kavramsallaştırma ve iletişim aracı olarak mit, sürekli kendi anlamlarını üreten bir dildir.

Göstergebilimle kültür çözümlenmeleri üzerinde duran Barthes’in çözümlenme yöntemi bildirişim amacı içermeyen fakat anlam taşıyan çeşitli olguları inceler. Barthes, ele aldığı olguları anlamlandırma kavramını kullanarak göstergebilimle ilişkilendirir ve göstergelerle yananlam düzlemleri arasındaki bağıntılara önem verir. Yapısalcılık ve marksizmi birleştirme amacını güttüğü *Çağdaş Söylenler* adlı eserinde Barthes, iletişim araçlarını göz önünde bulundurarak reklam, film, yiyecek ve içecek gibi günlük yaşamın nesnelere modern burjuva toplumunda ideolojilere nasıl evrildiğini ortaya koyar. Barthes, bu eserde mitlerin düzenini yapısal dilbilim ve göstergebilim düzleminde inceler. Ona göre mit sıradan bir söz değildir, o anlamını tarihte ve toplumda kazanır. Mit bir nesne, bir kavram veya bir düşün değildir; bir anlamlandırma biçimidir. Barthes’a göre “söylen bir söz olduğuna göre söylem alanına giren her şey söylen olabilir. Söylen bildirişiyi değil, bu bildirişiyi söyleme biçimiyle tanımlanır: söylenin biçimsel sınırları vardır, tözsel sınırları yoktur” (Barthes, 2003: 179). Ona göre mit bildirişiyi için dilbilim miti incelemede yetersizdir. Mitsel göstergeler yazının yanı sıra görselliği de içerdiğinden miti incelemek göstergebilimin alanında yer alır. Barthes, mit dizgesine geçildiğinde anlamlandırmaya varıldığını şu ünlü örneğiyle açıklar: “Berberdeyim, Paris-Match’ın bir sayısını uzatıyorlar. Kapakta, Fransız üniforması giymiş genç bir zenci, gözleri yukarıda, hiç

kuşkusuz üç renkli bayrağın bir kıvrımına dikili, asker selamı veriyor. Resmin *anlamı* bu. Ama böyle olsun, olmasın, bana neyi belirttiğini görüyorum: Fransa büyük bir imparatorluktur, renkli renksiz tüm oğulları bayrağının altında bağlılıkla hizmet eder, sözde sömürgecilik suçlayıcılarına bu zencinin sözde sömürücülerine hizmet etme çabasından daha iyi bir yanıt olamaz. Böylece, burada da, büyütülmüş bir göstergesel dizge karşısındayım: daha önce bir ön dizgeden oluşmuş bir gösteren var (*bir zenci asker Fransız selamı veriyor*); bir gösterilen var (bu da amaçlanmış bir Fransızsalık ve askersellik karışımı); son olarak da gösteren içinde gösterilenin *varlığı* var" (Barthes, 2003: 185). Jean Baudrillard, bu örneği çözümlediğinde, sömürgeleştirmenin bireyle bayrak arasındaki ilişkiyi önemsizleştirdiğini, gerçekliğin ideoloji yüklü imgelerin yönlendirdiği toplum içerisinde oluşup oluşmadığını sorgular (Gottdiener, 2005: 33). Selam veren asker örneğinde gösteren terimi dilsel dizgenin hem son terimi hem de mitsel dizgenin ilk terimidir. İlk dizgenin son terimi bir zenci askerin Fransız selamı veriş dil düzleminde anlam, mit düzleminde ise biçimdir. Kavram ise gösterilendir. Bu ikisinin bağıntısı ise ilk dizgenin göstergesidir. Mitin üçüncü terimi ve toplam dizgenin son terimiyle anlamlamaya geçilmiş olur. Kısaca birinci düzlem anlam, ikinci düzlem ise anlamlamadır. Birinci düzlem dilbilimsel olarak anlamı ortaya çıkarır. İkincil düzlemde anlamın bozulmasıyla anlamlama söylenbilimsel olur. Barthes'a göre miti tanımlayan şey anlam ile biçim arasındaki saklambaç oyunudur. Selam veren zenci Fransız İmparatorluğu'nun bir simgesi olmamasına rağmen tarihsel amaçlılık ile, sonsuzca gösteren ve yeni anlamlar kazanarak Fransız İmparatorluksallığı ile birleşerek mitsel dizgeyi tamamlar. Kavramın değişmeden farklı biçimleri içinde yinelenmesi söylenbilim için önemlidir, çünkü bu miti çözümleyen bir etkidir. Barthes, anlamlamanın mitin kendisi olduğunu mitin hiçbir şeyi saklamadığını ve işlevinin bozmak olduğunu belirtir. Barthes, Saussure gibi göstergelerin nedensizliğini vurgularken mit dizgesinde bir nedenlilik olduğunu belirtir. Çünkü mit dizgesinde gösteren, dilsel dizgenin göstergesi olması bakımından anlamlıdır ve kavramın göstereni ile olan ilişkisinde bu anlamla bir uygunluk olması şarttır. Dolayısıyla mitsel dizgede bir nedenlilik vardır. Mitsel gösterenlerin kavramla kurduğu nedenlilik ilişkisi mitle uyum içinde olduğunu gösterir. Dolayısıyla aynı mit için pek çok gösteren vardır. Mitler hep bir anlam üzerine, yani bir dil dizgesi üstüne kendisini kurar, söylem anlam üzerinde sınırsız bir etkiye sahiptir, dolayısıyla anlamı sürekli yeniden anlamlandırabilir. Anlam dilsel dizgeden mitsel dizgeye boşlukları kullanarak gelir. Mit, herhangi bir göstergenin içerisinde kendisini rahatlıkla yerleştirebilir. Mit, anlamın boşluklarını doldurmaz, dolu anlamı alır ve bir gösterene çevirir. Söylene en fazla direnen şiir dilidir. Mit, göstergeyi yeni bir anlama dönüştürür, mitin amacı sözcüklerin anlamına değil nesnelere anlamına ulaşmaktır. "Ozanlar dilin tüm kullananları içinde en az biçimci olanlardır, çünkü sözcüklerin bir biçimden başka bir şey olmadığına yalnız onlar inanırlar, gerçekçilerse bununla yetinmezler. Bunun için çağdaş şiirimiz her zaman dilin bir öldürülmesi, uzam-

sal, duyulur bir sessizlik olduğunu esinler” (Barthes, 2003: 200). Şiirin biçimci olmaması mit için bir fırsattır ve mitin kullandığı şiir boş bir gösterebilir. Gül tek başına ele alındığında o sadece bir çiçektir, fakat kültürel anlamda kırmızı gül tutkulu bir aşkın simgesidir. Kültür dünyasındaki gül doğa dünyasından ayrıdır, gül göstereni boş iken göstergesi doludur. Kültür dünyasında gülün bir anlamı vardır. Barthes’a göre mit kendi içerisinde karşıtlıklar içeren bir dizgedir. Gösteren bir taraftan anlam olarak dolu diğer taraftan biçim olarak boştur. “Söylen bir *değer*’dir, yaptırımını doğruluk değildir: hiçbir şey sürekli başka yerdelik olmasını engellemez: elinin altında her zaman bir başka yer bulundurması için gösterenin iki yüzü olması yeter: biçimi *sunmak* üzere anlam, anlamı *uzaklaştırmak* için de biçim hep hazır” (Barthes, 2003: 191). Mitsel gösteren mite taşındığında biçim ve anlamın birbirini takip eden bir döngü oluşturduğu görülür. Anlamı belirleyen işte bu döngüdür.

Şekil 3. Barthes'ın Dil-Mit Şeması

Barthes, ideolojilerin kültürel biçimlerde çözümlenmesi için *Çağdaş Söylenler* adlı eserinde bir model sunar. “Bütün ideolojiler, hem nesnelere hem de ayrıcalıklı ilişkilerle ve bir saygınlık düzeniyle belirlenmiş toplumsal edimleri kodlayan hiyerarşik sembolik dizgelerdir de. Bundan ötürü, Barthes'ın kavram bize ideoloji ve kültürel ayrılıklar arasındaki ilişkiyi yeni bir ışık altında inceleme olanağını sunmaktadır” (Gottdiener, 2005: 32). Barthes, ideolojiyi yan anlam gösterilenleri olarak tanımlar. Yan anlamın gösterileni, düzenin göstergesini gösteren olarak kullanır. Bu şekilde yan anlam dizgesinin gösterileni olarak ideoloji doğalaştırılmış bir gösteren şeklinde kültür ve toplum dünyasında yerini alır. Barthes, hemen bütün çalışmalarında burjuva toplumunun eleştirisini yapmıştır. Barthes, kapitalist burjuva fikirlerinin desteklediği toplumsal değişim biçimlerinin yapılarını incelerken aslında bu fikirlerin kendilerini nasıl ortaya koyduklarını incelemektedir (Coward ve Ellis, 2008: 53). Burjuva kültürü doğal olgular gibi görünen normlar üreten ideolojik anlamlar etrafında şekillenir. Modern Fransa (basın, film, tiyatro, giyim) bu tip ideolojilerle yoğrulmuştur. Gündelik hayata dair olan her şey burjuvazinin sahip olduğu insan-dünya ilişkisinin temsiline bağlıdır. “Bu ‘normalleşmiş’ biçimler, kökenlerinin kolayca kaybolduğu, genişleyen doğaları gereği fazla dikkat çekmez ... burjuva normları doğal bir düzenin apaçık yasaları şeklinde yaşanır” (Swingewood, 2010: 330). İletişim aracı olarak ele

alınan mit, kendi anlamlarını üreten bir dildir. İdeolojik anlamları ileten mit-sel unsurlar burjuva kültürünü meydana getirir. Anlam nihaileşmiş ve öznelere söylemsel pratikleriyle ilişkisi kesilmiştir. Barthes, ortaya koyduğu göstergebilimi ile dizgenin özne karşısındaki zaferini ilan etmiştir. Burjuva toplum biçimi adsızlaştırma işlemi ile yaşamını sürdürür. Adsızlaştırma burjuvazinin ulus fikri içinde erimesini önlemek için bütün farklılıkları kendi içine çekerek genel bir insan doğasını imleyen evrensellik fikrini kullanır. Burjuva ideolojisi adsızlaşmasını ne burjuvazi ne de prolöter olanda sürdürür, o kendisini ölümsüz insanın belirsiz evreninde ara sınıflarda ve her ayrıntının içine girerek sürdürür. Modern burjuva toplumunda ideolojik olana geçiş çağdaş kent toplumunda gerçeklikten düşünsele geçiş, bir *karşı-doğadan yalancı-doğaya* geçiştir (Barthes, 2003: 2007). Karşı-doğadan yalancı-doğaya geçişin görünebilmesi göstergebilimsel çözümlemeyle mümkündür.

III.

Barthes söylem kavramının açıkça tanımını yapmaz. O, dil-yazı arasındaki ilişkide söylem ile mitin aynı şey olduğunu fakat söylemin miti kapsadığını belirtir. Mit, söylemin bir biçimi olması nedeniyle mite ait olan özellikler söylemin de doğrudan özellikleri olur. Barthes, parçanın bütüne ait olması nedeniyle mitin kapsamını doğrudan genişlettiğini ifade eder. O, miti göstergebilim dizgesi içerisine dahil eder. Barthes, gösterge dizgelerinin ancak dil aracılığıyla gerçeklik kazandığını söyler. O, sadece gösterge dizgelerini doğrudan incelemeyi, aynı zamanda gösterge dizgelerini bu dizgeler arası ilişkileri ifade eden söylemler üzerinden de inceler. Toplumdaki anlamlandırma sistemi daha önceleri tikel bir tözle ilintilendirilirken Barthes'ın çalışmalarıyla birlikte söylemin tikel nesnelere dizisiyle değil, yeni bir bakış açısıyla burjuva toplumunun bütününe moda, giysi vb. dizgelerle çözümlenmesine geçmiştir (Barthes, 2009: 17-25).

Barthes'ın söylem çözümlenmelerinde ideolojiye geniş bir yer verdiği görülmektedir. Söylemi söylem yapan şey bireylerin içinde yaşadığı toplumun ideolojik bağlamı ve bireylerin bilinç dışıdır. Birey, içinde bulunduğu ideolojik ortamdan beslenerek bu dünyayı sözcük seçimine, konuşmalarına ve yazılarına yansır. Bireyin seçmiş olduğu sözcükler, hangi söylemin içinden konuştuğunu gösterir. Bundan dolayı Barthes, burjuva toplumunda bilgiyi elde etmek için dizgelerin yok edilmesinin, içinin boşaltılmasının yeterli olmadığını, bunun yanı sıra 'ben'in de içinin boşaltılması, yok edilmesinin gerekli olduğunu vurgular. Barthes, her şeyi gösterge olarak ele aldığından dilsel düzlemde söylem düzlemine geçen her şeyin okunabilir olduğunu belirtir. Her bir okuma bir söylem içinde bulunduğundan bu okuma biçimleri göstergebilimsel metotlarla en ince detayına kadar çözümlenebilir.

Barthes, söylemin cümleler bütünü olduğunu ve belli bir düzende işlediğini ifade eder. Barthes'a göre "Söylem 'gerçek izlenimi yaratmak amacıyla' olduğundan vicdanını rahat tutmak için bir takım ufak tefek olaylar aktarır, büyük yapıların, ciddi simgelerin, görkemli anlamların da bu olayların

oluşturduğu önemsiz dipdüzeyden sıyrılarak ortaya çıktıkları sanılır” (Barthes, 1996: 55). Söylem iki düzende kurulur. Birincisi durağan bir biçimde biçimsel söylemdir. İkincisi dinamik şekilde anlamı çoğaltan anlam üreticisi söylemidir. Her bir birim bir üst düzeye aktarıldığında yeni bir anlam kazandığından her bir cümle başka cümle ile eklenerek yapının bütünü meydana getirir. Söylem “titizlikle bir dayanışmalar döngüsü içine kapılır ve içinde ‘her şeyin birbirini desteklediği’ bu döngü, okunabilirliğe aittir [...] söylem bu ilkeyi saplantıya kadar götürür; karşılık yaratmaktan dolayı suçüstü yakalanmaktan korkan bir kişinin tedbirli ve güvensiz tavrını alır” (Barthes, 1996: 139). Söylem iç içe geçmiş öğeleri birbirine bağlayarak güçlendirir. Söylem yazı içerisinde kendi bütünlüğünü kendi kurallarıyla oluşturur. Barthes, sözdizimsel aşamalarındaki düşünceyi yerinden eder ve söylemin düzenini bozar. Barthes, Saussure’ün harflerin dizilişini benimsemesini eleştirir. O, harflerin dizilişini değiştirerek söylemin parçalanmasına, dolayısıyla tek bir dizgenin varlığına karşı çıkar, dolayısıyla bu durum anlamın çoğulluğuna kapı aralar (Barthes, 2006a: 171). Söylem, cümlelerden meydana gelen söz öbekleri olarak kavramsallaştırılabilir. Barthes’ın göstergebilimsel bakış açısıyla yapmış olduğu söylem çözümlenmeleri üç örnek üzerinden verilebilir: Tıp söylemi, şehir söylemi ve aşk söylemi.

Orta Çağ’da nesnelere anlamlandırılması metafiziksel gönderimlerle yapılıyorken modern dönemde pozitif bilimlerin yükselmesiyle beraber olgular arası ilişkilerin yeniden düzenlenmesi fen bilimleri tarafından yapılır. Özellikle modern tıp hastalanmayan bir insan fikrini veya ölümsüzlüğün ilacını arayan bir ütopya geliştirmiştir. Tıp biliminin söylemi de bir değişim halindedir. Örneğin gösterge kavramının etimolojisi Yunanca ‘semeion’ (gösterge) terimidir. Bu, Yunanlı hekim Hippokrates tarafından ‘semptom’, belirtir, kanıt anlamında kullanılmıştır (Rifat, 2009: 27). Tıpta semptom sözcüğü hastalık durumunun organizmada yol açtığı özel bir görüngüdür. Eski zamanlarda hekimlerin ortaya çıkardığı nesnel semptomlarla hastaların kendilerinin söylediği öznel semptomların varlığından söz edilirdi. Semptom bu şekilde ele alınırsa görünen gerçek veya gerçek görünen olacaktır ki buna görüngüsel adı verilirse bu göstergebilimsel açıdan özelliği olmayan bir görüngüsel durumu ifade eder. Böylece semptom nesnelligi ve süreksizliği içinde hastalıklı bir olgu olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla XIX. yüzyılda hekimlerin semptom konusundaki anlaşmazlığı söz konusu edildiğinde bunun göstergelerin anlaşmazlığı anlamında değil de gösterge niteliğine ulaşamamış hastalıklı olguların anlaşmazlığı olduğu söylenebilir. Buradan semptomun çözülmesi gereken ve henüz anlamlı birimlere ayrıştırılmamış töz olarak gösterene uygun düştüğü ifade edilebilir (Barthes, 1993: 190). Dolayısıyla tıp söylemindeki bu gösterge değişimi görüngüsel belirtilerden anlamsal belirtilere geçişi ifade eder. Tıpta hastalığın göstergelerinin toplamı hastalığın teşhisi ve adı olur. Hastalık teşhis edilip adlandırıldığında onun gösterileninin kullanılması tekrar bir gösteren gibi ortaya çıkmasına yol açar. Başka bir ifadeyle anlam gösterilenlerin gösteren olarak ortaya çıkmasıyla devam eder ve gösterge herhangi bir gösterilende son bulmaz. Göstergenin

sabitlenmesi ancak bir okunma işlemiyle mümkün hale gelir. Hekim hastalığın adını koyduğunda, göstergelerin oluşturduğu dizge tedaviye dönüşür. Buradaki amaç hastalığın iyileştirilmesi olduğundan bu kısır döngü sabit hale gelir. Böylece sabitlenen gösterilen yeniden bir gösterge doğurmaz. Bu döngü dilbilimde, sözcüklerin anlamından işlemsel veya pratik olarak faydalanıldığı zaman sabitlenmiş olur.

Barthes, şehir söylemini uzamdan hareketle çözümler. O, Antik Yunan'da şehir kavramının anlamının var olduğunu fakat yararçı bir şekilde yapılmış şehrin henüz mevcut olmadığını belirtir. Ona göre şehir göstergebilimi yapan biri mimar, coğrafyacı, tarihçi, psikanalist vb. olmalı, yani uzman olmalıdır. Bir kişi bu alanların hepsinde uzman olamayacağına göre yapılması gereken değişik okumaları artırmadır. Bu okumaların artmasıyla bir uzmanlaşma ve böylece bir şehir dili kurma imkanı ortaya çıkabilir. Barthes, şehir göstergebiliminde anlamlamanın önemine vurgu yapar. O, insanların anlamlamayla olgular arasında ilişkiler kurduğunu ve anlamlamanın her yerde ve her zaman var olduğunu belirtir. Sözgelimi, "bazı şehirciler ya da şehir planlamasıyla ilgilenen araştırmacıların bazıları, kimi durumlarda, şehrin bir bölümünün ya da diyelim ki bir mahallenin işlevselliği ile onun anlamsal içeriği (anlamsal gücü) diye adlandıracağım şey arasında bir çatışma bulunduğunu görmek zorundadırlar" (Barthes, 1993: 180). Her şehrin kendisine ait bir ruhu ve bir ritmi vardır. Şehri sadece nesnel verilere bakarak değil, belirgin ve belirgin olmayan öğelerden kurulu bir doku olarak anlamlandırmak gerekir. Modern şehirlerde kalabalık şekilde yaşayan insanların tümü şehre biçim verirken aynı zamanda bir şehir dili de kurmuş olurlar. Buna göre şehir "bir söylemdir; bu söylem de gerçekten bir dildir: Şehir, sakinleriyle konuşur; biz, içinde bulunduğumuz kenti konuşuruz; bunu da orada yaşayarak, orada dolaşarak, ona bakarak yaparız" (Barthes, 1993: 181). Barthes, eğretileme yaparak çiçek dili, sinema dili der gibi şehrin bir dili var demenin bir sorun oluşturduğunu, bunu aşmanın yolunun da şehrin dilinden eğretileme-siz olarak bahsedilirse gerçekleşeceğini ifade eder.

Barthes, bir şehir göstergebilimine yarar sağlayacak üç gözlemden bahseder. *Birincisi*; anlamlamayla ilgili genel söylem olarak kabul ettiği simgeleştirmedir. Bu gözlem Saussurecü dilbilimde gösterenin bir gösterilene işaret etmesine bir eleştiridir. Simgeler yeni anlamlar kazandığından Barthes anlambilim ile şehir göstergebilimini ele alır. O, simge sözcüğünü semantik açıdan değil dizimsel (sentagmatik) veya dizisel (paradigmatik) açıdan anlam taşıyan bir düzenlemeyle ilişkilendirir. Ona göre gösterilenler değişir geriye kalan sadece gösterenlerdir. Öğeler içerdiklerinden daha fazla birbirleriyle bağıntılarına göre gösteren olarak şekillenirler (Barthes, 1993: 183). *İkincisi*; simgeleştirmenin gösterenler, karşılıklı bağıntılar ve dolmuş bir anlam fakat bu anlamın içine kapatılamayacak denli bir karşılıklı bağıntılar dünyası şeklinde tanımlanmasıyla alakalıdır. Barthes, şehir göstergebilimi çözümlemesi için anlam bölümlemesine ihtiyaç duyar. Bazı şehirlerdeki önem kazanmış uzamlardan, örneğin her bir sokağın başka bir iş koluna ayrılmış olmasından hareketle birbirine benzeyen özellikleri içerdiğini söyler. Bu şekilde cümleleri daha küçük par-

çalara ayırır gibi daha küçük yapılara ulaşacak tarzda değil de gerçek anlamıyla daha büyük yapılara ulaşmanın yolunu bulmak gerekir. “Hepimizin bildiği gibi Tokyo çok çekirdekli bir şehirdir; beş ile altı merkez çevresinde bir çok çekirdeği vardır. Demiryolu istasyonlarının da belirlediği bu merkezleri anlamsal açıdan ayırt etmeyi bilmek gerekir” (Barthes, 1993: 184). Bu aşamada şehir bir yazıdır ve şehri gezen kişi ise şehri kendine göre okuyan bir okurdur. Böylece şehrin semantik çözümlenmesi için gerekli olan söylemin dili ortaya çıkmış olur. *Üçüncü* gözlem ise göstergebilimin günümüzde kesin bir gösterilenin varlığını iddia edememesidir. Bu, gösterilenlerle gösterenlerin kişiye göre yer değiştirdiğini gösterir. Kişi kültürel ve ruhsal bütünlüğü içerisinde sonsuz eğretilmelerle karşılaşır, bu durumda gösterilen ya geri plandadır ya da kendisi gösteren konumuna gelir. Bu yapıyı Barthes şimdiye kadar olmadığı kadar açmıyacak ve şehrin bir erotik boyutunun olduğunu söyleyecektir. “Şehrin erotizmi, şehir söyleminin son derece eğretilmeli yapısından çekip çıkarabileceğimiz bir kavramdır. [...] Ben erotizm ile *toplumsalılık* kavramlarını aralarında bir fark gözetmeksizin kullanıyorum. Şehir, özü bakımından ve anlamsal olarak, başkısıyla karşılaşma yeridir ve bu nedenle merkez, her şehirde toplanma noktasıdır; şehir merkezi her şeyden önce gençler, ergenlik çağındaki erkekler ve kızlar tarafından oluşturulur” (Barthes, 1993: 185). Japon şehirlerinin merkezinde hem tren garları hem de alışveriş merkezleri bulunur. Bu şehirlerin merkezlerinde alışveriş ve karşılaşmanın bir arada bulunması Barthes’a göre erotik bir anlamdır. Barthes, son olarak şehirle ilgili anketleri veya işlevsel incelemeleri çoğaltmak yerine şehirle ilgili okumaların çoğaltılmasını ister. Sadece yazarların şehir okumaları yetmez, şehir yazarlarından hareketle birimlerin araştırılması gibi bilimsel nitelikli araçlara ulaşmak gerekir. “Şehre ilişkin olarak gerçekleştirilen bu anlambilimsel yaklaşım çabası içinde, göstergelerin oyununu ve her şehrin bir yapı oluşturduğunu anlamaya çalışmalıyız ama bu yapıyı hiçbir zaman aramamalı ve hiçbir zaman doldurmak istememeliyiz” (Barthes, 1993: 187). Şehir, Hugo’nun belirttiği gibi şiiirdir, ancak klasik bir şiir değildir. Göstergebilim şehri göstereni sergileyen bir şiir olarak dile getirmeye çalışır.

Barthes Paris’te pek çok simgesel mimari olmasına rağmen Eiffel Kulesi’nin yüksekliğinden dolayı modern dönemde simgeselleştiğini, Kule’nin ziyaret edilen şehrin bir kulesi olduğunu belirtir. “Bakış ve nesne olarak Eiffel Kulesi -onun belki de en yoğun yaşamı buradadır- aynı zamanda bir simgedir ve bu rol hiç umulmadık bir gelişme göstermiştir. Kuşkusuz, başından beri Kule, Devrimi (devrimin yüzüncü yılıydı) ve Sanayi’yi (sanayinin Büyük Sergisi’nin yılıydı) simgelemeliydi. Ne var ki bu simgeler varlıklarını hiç korumadı ve başka simgeler gelip onların yerini aldı. Toplumsal simge, demokrasiye ait değil de, Paris’e ait oldu” (Barthes, 2015: 32). Kule düzleşmece yoluyla Paris’in kendisi haline gelmiştir. Her ne kadar Paris daha önceleri de meşhur bir şehir olsa da modern zamanlarda tatilcilerin kitlesel olarak ziyaret ettiği bir yer olmuştur.

Barthes günümüzde aşk söyleminin alabildiğince yalnız olduğunu, aşkın küçümsendiğini ve alaya alındığını belirtir. Aşk söyleminin güncelin di-

şında tutulmasını *Bir Aşk Söyleminden Parçalar* adlı eserinin konusu yapmıştır. Aşk, eskisine göre günümüzde hayatın içinde işlevsel güçlü bağlar kuramamaktadır. Barthes, bundan dolayı aşk söylemi üzerine bir 'kesimleme' yapma zamanının geldiğini söyler (Barthes, 2000: 7). Aşkın gündelik hayattan dışlanması dolayısıyla Barthes, aşk söylemini, aşkın dildeki dağınıklığını ve parçalılığını dilde bir araya getirerek çözümler. O, farklı roman yazarlarından örneklerle aşk hikayesinin çoğunlukla bir aşk töresine dönüştüğünü söyler. Barthes, aşığı basit bir özneye indirgmeden aşığın sesinde güncel dışının duyulması ilkesinden hareketle kitabını oluşturmuştur. O, aşk söylemini betimlemez, onun yerine aşkın sözcelem (bireyin sözceleri –söz bakımından- belli bir bağlam ve durum içerisinde gerçekleştirilmesi) çıkaracak biçimdeki temel kişisini ele alır. Aşık kendi zihninde hiç durmayacak gibi koşup yeni girişimlerde bulunur. Onun söylemi önemsiz ve rastgeledir. Bu söylem kırıntılarına *beti* adının verilebileceğini söyler. Aşık söylevci gibi cümleler kurar, değişik rollere bürünür. *Beti* buradan da anlaşılabilceği gibi aşığın işbaşında olmasıdır (Barthes, 2000: 9). Her *beti*'nin altında bir tümce yattığı için, aşık öznenin anlamlama düzeninde kullanımı olan bir tümce, eksiksiz bir tümce değildir. Bu, bitmeyen sözün neyi söylediği değil neyi eklediğidir, kısaca bir kurma biçimidir. Aşığın tümcesi tam değildir, sürekli zihninde bir bekleyiş vardır. Bu cümlenin eksikliği ve bekleyiş, *beti*'nin coşkusu verir. *Beti*ler dizi dışı, anlatı dışıdır, *beti*leri hiçbir mantık birbirine bağlamaz, dilbilimsel söyleyişle *beti*ler dağılımsaldır. "Aşık tümce paketleriyle konuşur, ama bu tümceleri bir üst düzeye, bir yapıya katmaz; yatay bir söylemdir: hiçbir aşkınlık, hiçbir kurtuluş, hiçbir roman (ama çok çok romanı). Kuşkusuz, her aşk oluntusu bir anlamla donanmış olabilir: doğar, gelişir ve ölür, bir nedencilığe ya da bir amaçlılığa göre yorumlanması, hatta, gerekirse, töre dersi çıkarılması her zaman olanaklı olan bir yol izler" (Barthes, 2000: 12). Aşkın öyküsü bir hastalık gibi aşığın dünyayla barışabilmek için ödemesi gereken bir bedeldir. Barthes, bir aşk öznesi oluşturmak için değişik romanlardan parçaları bir araya getirir. Platon, Goethe, Baudelaire, Sartre, Hugo, Diderot, Balzac, Lacan, Proust, Nietzsche, Dostoyevski gibi yazarların her biri aşık özneleri kendi kültürleri içinde ele almışlardır.

IV.

Barthes, göstergebiliminde dili her yerde görür. Barthes'ı önemli hale getiren unsur dili etkin bir biçimde kullanarak yeni bir yaklaşımla bir yazı türü kurmuş olmasıdır. Barthes, yazı eyleminde gösterenin rolüne yeniden değer biçmenin yollarını arar. O, klasik edebiyat yazınında yazarın genellikle; gösterilenden gösterene, içerikten biçime, düşünmeden metne, hazdan ifadeye gitmeyi amaç edindiğini yazar. Barthes, edebi yazın eyleminin bunların tam aksi yönde bir gelişime sahip olduğunu ve yazının bir gösterenlerle çalışma meselesi olduğunu yazar (Chandler, 2007: 54). Barthes, yazının salt bir metin olmayıp yazının toplumsal bir tarafının bulunduğunu vurgular. O, metnin anlamının yazarın kimliği ile ilişkisinin olmadığını söyler. Metnin an-

lamında okur ile yazar eşit değere sahiptir. Metinler yazarlarının dil dışı iletişimlerini vermezler. Barthes, anlamın bütünüyle yapısal üretimiyle ilgilenir. Anlam ona göre toplumsal bilinçte hem yazarın hem okurun kültürel atmosferinde meydana gelir. (Kearney, 1986: 321). Barthes'a göre yazı büyüleyici olmasına rağmen masum da değildir. O, Sartre'ın *Edebiyat Nedir?* isimli kitabına cevap mahiyetinde kaleme aldığı *Yazının Sıfır Derecesi* adlı makalesinde yazının objektif olmadığını, yazı kadar yazar ve okurun da kültürel etkilenmelerinin ve deneyimlerinin yazıya nasıl nüfuz ettiğini vurgular. "Ama her Biçim aynı zamanda Değer'dir de; bunun için, dil ile biçem arasında bir başka biçimsel gerçeğe de yer vardır. Bu gerçek de 'yazı'dır. Hangi yazınsal biçimi alırsak alalım genel bir 'hava' isterseniz, bir 'töre' seçimi vardır, yazar da işte burada açık olarak bireyselleşir, çünkü burada bağlanır. Dil ile biçem her türlü dilyetisi sorunundan önce gelen verilerdir, dil ile biçem Zaman'ın ve dirimsel kişinin doğal ürünüdür; [...] Dil ile biçem birer nesnedir; yazı bir işlevdir" (Barthes, 2003: 20).

Barthes yazıyı beyaz yazı, konuşma ya da konuşan yazı diye farklı türlere ayırır. O, *Metnin Hazzı* adlı makalesinde eserin yazardan soyutlanması ve söz birimleriyle terimleri yeniden tanımlanması gerektiğini ifade eder. "Metnin verdiği haz dilbilgisi kurallarına (feno-metin kurallarına) indirgenemez, tıpkı bedenim aldığı hazzın, fizyolojik gereksinime indirgenemeyeceği gibi. Metnin hazla buluştuğu an, bedenimin kendi düşüncelerini izleyeceği andır-çünkü bedenim, benimle aynı düşünceleri paylaşmaz" (Barthes, 2006b: 106). Metin ile yazar arasındaki karşılıklı ilişkide metin sürekli olarak kendisini yenilerken yazar merkeziliğini yitirir. Bundan böyle ortada yazar olmadığı için arzulanan okur meydana çıkar. Okur ile metin arasındaki haz ilişkisini Barthes şu ifadelerinde sunar: "Yazdığınız metin *beni arzuladığını* kanıtlamalıdır. Bu kanıt gerçekte vardır: yazının ta kendisidir. Yazı, dilin yaşatacağı doyumların bilimidir, dilin kamasutrasıdır (bu bilimin yazılı tek kaynağı da yazının kendisidir)" (Barthes, 2006b: 99). Tıpkı gösteren ve gösterilenin sürekli olarak yeni bir göstergesi meydana çıkarması gibi metinden alınan hazlar da metnin yeniden üretilmesini sağlar. Barthes, dilin toplumsal bir kurum olduğunu, dilin içindeki yazıların da modern topluma bir göndermede bulunduğunu ifade ederek dilin saydam olmadığını belirtir. Her şeyi bir gösterge olarak ele alan Barthes yazın tarihini de göstergeler tarihi olarak çözümler.

Barthes, XVIII. yüzyıla kadar Fransız yazın tarihini klasik yazı dönemi olarak niteler. Bu dönemde yazılan anlatılardaki olaylar düzenli ve anlamlandırılabilir evren tasarımına dayanır. Fransız Devrimi sonrasında yazı önceki dönemde olduğu gibi evrensellik iddiasında bulunmaz, 'yazın'ın biçemi üzerine yoğunlaşır. Barthes, Camus'nün yazılarını 'sıfır derece yazı' olarak nitelendirir. "Camus'nün yazdıkları da tarihsel açıdan başka bir düzeyde sorumluluk içerir: 'yazın'a ve onun anlam ve düzen varsayımlarına karşı mücadele eder. Ciddi yazın kendisini ve kültürün dünyayı düzenlemekte kullandığı töreleri sorgulamalıdır; ciddi yazının potansiyeli burada yatar (Culler, 2008: 33). Buna göre yazı kalıcı değildir, törelerin dil yoluyla dönüşmesinden dolayı devamlı bir su-

rette yeni bir yazın biçimi meydana getirir. Barthes, okunabilir metinler ile yazılabilir metinleri birbirinden ayırarak yazılabilir metinlerin geçmişi olmadığını, şimdiki zamana ait olduğunu şu sözleriyle ifade eder: “dillerin sonsuzluğuna gelmeden önce, *yazmakta olan biziz*. Yazılabilirlik romanlaşmamış romanlık, şiirleşmemiş şiirsellik, yazıya dökülmemiş deneme, biçemi olmayan yazı, ürünleşmemiş üretim, yapılaşmamış yapılanmadır. Ya okunabilir betikler? Bunlar (üretim değil) üründürler, yazınımızın kocaman kütesini oluştururlar” (Barthes, 1996: 17). Barthes, yazının tarafsız olduğunu, kendisi dışında bütün özdeşliklerinin kaybolduğunu, kültürün içindeki pek çok kaynaktan yapılan alıntılar bütünü olduğunu şu sözleriyle ifade eder: “metin, içinde hiçbir özgün olmayan çeşitli yazıların birbiriyle hem uyum içinde olduğu hem de kavgaya ettiği, farklı boyutları olan bir alandır. Metin, kültürün binlerce kaynağından çıkarılmış alıntılardan oluşan bir bütündür” (Barthes, 2013: 65). Metin ile yazar arasında anlamın çoğalması ve yorumlamanın başlaması farklı anlamların ortaya çıkması bir zenginliktir. “Dolayısıyla çok boyutlu, çok-anlamli metin kavrayışının, metin-yazar ilişkisinde yarattığı dönüşümün, geleneksel metnintek-sahibi-yazar anlayışında, metnini-okuruyla-paylaşan-yazar anlayışının çok ötesinde bir dönüşüm yaratması beklenebilir bir durumdur. Nitekim, Barthes, Derrida ve Foucault gibi düşünürlerin ‘yazı’ ve ‘yazar’ kavramlarında bu köklü dönüşümü görmekteyiz: Onlara göre, metin, yazarının yönelimlerini taşıyamaz. Başka bir deyişle metindeki anlamların kaynağı yazarı değildir” (Aysever, 2004: 97). Barthes, *Yazarın Ölümü* adlı makalesinde yazar ile metin arasındaki bağın kaybolduğunu, sesin kaynağını kaybettiğini ve artık yazarın öldüğünü, böylece metnin kendi serüveninin başladığını ifade eder. Barthes, yazarın merkezi bir konumda anlam üreten bir konumu olmadığını, yazının hiçbir kaynağı olmayan çeşitli metinlerden yapılan alıntılarla birleşip dağılan boşluk olduğunu söyler. Bu şekilde artık yazarın ölümünü “okurun doğumunun bedeli yazarın ölümü olacaktır” sözleriyle dile getirir (Barthes, 2013: 68).

Metni yaratan yazar değil, okurdur. Barthes’a göre okur, metni yeniden anlamlandırır. Metni üreten yazar değil, yazarı üreten metindir. Barthes’a göre her okuma, yazarı yeniden yaratmaktır. Özgünlük yazmada değil, anlamlandırma sürecinde açığa çıkar. Barthes’a göre metnin başında yalnızca okur vardır, yazar ölmüştür. Ona göre göstergeler birbirine bağlıdır ve okurun yorumu göstergelerin birbirine nasıl bağlandığı ile ilgilidir.

Sonuç

Çağdaş insanın kültür dünyasında sayısız bir göstergeler ağı vardır. Başka bir şeyin yerini alan her türlü nesne, resim, yazı vb. ile kuşatılan insan, etrafında olup bitenleri anlamlandırmak ve bunlara bir düzen vermek ister. İnsan toplumsal bir varlık olduğundan kendisinden başka insanlara ihtiyaç duyar ve ötekilerle bir şeyler paylaşır. İnsan, kültürün içinde olan göstergeleri toplumsal uzlaşım yoluyla toplumun belirlediği şekliyle alır ve kullanır.

Göstergebilim, toplumsallığın gereği olarak dilsel ve dildışı öğeleri bir arada kullanır. O, göstergeleri tek tek değil, göstergebilimsel dizgelerin bi-

rer parçası olarak, diğer bir deyişle anlamı oluşturan öğeler olarak inceler. Göstergebilim, anlamın oluşmasını yalnızca bildirişimsel açıdan değil, gerçekliğin oluşma süreci ve devamlı hale gelmesi açısından da ele alır. Anlam dışta tutularak dile ilişkin bir çözümleme mümkün değildir. Bu yüzden göstergebilim, göstergeleri yorumlayarak anlatı çözümlenmeleri yaptığı gibi göstergeler arasındaki biçim ve yapısal bağıntıları da inceler. Mitlerde ve metinlerde bulunan anlamların birbirine nasıl eklenildiği ve yeniden anlam üretiminin nasıl bir süreci izlediğini ortaya çıkaran göstergebilim, aynı zamanda yaşadığımız dünyanın yasalarını belirlemeye çalışmış ve bunların nasıl inceleneceğiyle ilgilenmiştir.

Barthes belli bir birikimle ele alınacak gösterge dizgelerinin bilimi niteliğini taşıyacak göstergebilimi kurmayı amaçlamıştır. O dilbilime dayanarak çözümsel kavramlar ortaya koyarak, ele aldığı karşıtlıklar yoluyla çağdaş dünyanın kavranmasına ışık tutmuştur. Ona göre ideolojik anlamları ileten mitsel unsurlar, burjuva kültürünü meydana getirir. İletişim aracı olarak ele alınan mit kendi anlamlarını üreten bir dildir. Çağdaş burjuva toplumunda ideolojik olana geçiş çağdaş şehir toplumunda gerçeklikten düşünsele geçiştir. Mit söylemin bir biçimi olması dolayısıyla mite ait olan özellikler söylemin de özellikleridir. Barthes gösterge dizgelerinin ancak dil aracılığıyla gerçeklik kazandığını ve dizgeler arası ilişkilerin de söylem üzerinden incelenmesi gerektiğini belirtir. O, söylemi tikel nesnelere değil burjuva toplumdaki dizgelerle çözümler. Söylem cümlelerden meydana gelen söz öbekleridir, iç içe geçmiş öğeleri birbirine bağlayarak güçlendirir ve yazı içerisinde kendi bütünlüğünü koymuş olduğu kurullarla oluşturur. Barthes sözdizimsel aşamadaki düşünceyi yerinden eder ve söylemin düzenini bozar. O, göstergebilimsel açıdan tıp, şehir ve aşk söylemi çözümlenmeleri yaparak, anlamı sınırlayan yorumlama kodlarıyla çok anlamlı söylemlerle ilgilenmiştir.

Barthes göstergebiliminde dil her yerdedir. Barthes'ı önemli hale getiren özellik onun dili etkin bir şekilde kullanarak yeni bir yazı türü kurmuş olmasıdır. O yazının mutlak bir metin olmadığını, onun toplumsal bir yönünün de olduğunu söyler. Metnin anlamında okur ile yazar eşit değere sahiptir. Anlam toplumsal bilinçte hem yazarın hem de okurun kültürel atmosferinde meydana gelir. Barthes'a göre okur metni yeniden anlamlandırdığı için, metni yaratan okurdur. Bu yüzden Barthes, metnin başında okurun olduğunu ve yazarın öldüğünü ilan etmiştir.

Informative Abstract

Roland Barthes and Semiology

Barthes aimed to establish Semiology to carry a scientific feature through the systems of signs discussed with a certain accumulation. In '*Elements of Semiology*', he altered the Saussurean principle of seeing Semiology above Linguistics and inversely considered Semiology as a lower part of Linguistics. Barthes does not concentrate on writing like Saussure. He asserts that sign systems like fashion, cuisine and literature gain reality by means of language. In

Barthes' Semiology language is a seducer and in everywhere. Language owes its power to establish over the literature effectively. Barthes determines the subject of Semiology as any kind of sign system regardless of the substances and the boundaries of it. Semiology aims to describe the system of distinctions and the most fundamental principles that constitute possible elaboration incidents. Semiology is based on the assumption that human actions and objects have meaning, thus there must be a system of mores and distinctions consciously or unconsciously producing this meaning in this respect.

Barthes utters that semiotic analysis can be possible by discussing all facts through the system and syntax axis of the language. He indicates that syntagm is a language axis that can be used for all signs by moving out from the point that syntagm cannot be reduced merely to words. Due to its articulated structure language in a way is a fact classifying the reality. Since a semiologist would not be able to comprehend the different meanings of the system occurring in different ways, meta-language of system is activated. Barthes asserts that syntactic units from which the system chain emerge out are determined for the systems and investigates the principles of how these units create the chain. Barthes has benefited from sign planes such as denotation, connotation and metalanguage while passing from linguistic analysis to semiotic analysis. All of these three signification systems have an expression (signifier) and a content (signified) system. Barthes mentions that myths having a dynamic structure change very quickly to adapt to the values and necessities of the culture. Connotation and myth are the effective ways of discussing in the second plane, in the process of interpreting the signs. Barthes indicates that all myths work as language and each of them present themselves as they are a special language themselves. Each myth is like an excessive linguistics and dictates new life models. Myth is a message and performs in the signification system. Messages are transmitted in a confidential manner in myth. Focusing on cultural analyses with Semiology Barthes has an analysis method on facts carrying meanings but communicative purposes. He associates the facts he discussed with the concept of signification and emphasizes on the relationship between the connotation and sign planes.

It can be observed that Barthes gives a wide range to ideology in his discourse analyses. What makes a discourse is the ideological context of the society in which individuals live and unconscious rhetoric discourse of individuals. An individual reflects her/his thoughts to speech, writing and choice of words by being nourished from the ideological environment she/he is in. The words chosen by individual indicate the discourse spoken through. Barthes sees language everywhere in Semiology. The factor that makes Barthes important is that he has established a new writing type with a new approach by using language effectively. Barthes emphasizes that writing is not only just a text but it also has a social side. He utters that the meaning of the text has no relationship with the identity of the author, and author and reader within the meaning of the text are of equal value. Texts do not give out the non-lin-

guistic messages of the author. Barthes is entirely concerned with structural production of meaning. According to him, meaning occurs in the cultural atmosphere of the both author and the reader in social consciousness.

Kaynakça

- Aysever R. Levent: (2004). "Bu Çağın Metinleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, ss. 91-100.
- Barthes Roland: (1979). *Göstergebilim İlkeleri*, çev. Berke Vardar-Mehmet Rifat, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Barthes Roland: (1993). *Göstergebilimsel Serüven*, çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, İstanbul: Yapı Kredi.
- Barthes Roland: (1996). *S/Z*, çev. Sündüz Öztürk Kasar, İstanbul: Yapı Kredi.
- Barthes Roland: (1998). *The Pleasure of the Text*, Translated by Richard Miller With a Note on the Text by Richard Howard, New York, Hill and Wang.
- Barthes Roland: (2000). *Bir Aşk Söyleminden Parçalar*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Metis.
- Barthes Roland: (2003). *Çağdaş Söylenler*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Metis.
- Barthes Roland: (2006a). *Roland Barthes*, çev. Sema Rifat, İstanbul: Yapı Kredi.
- Barthes Roland: (2006b). *Yazı Üzerine Çeşitlemeler Metnin Hazzı*, çev. Şule Demirkol, İstanbul: Yapı Kredi.
- Barthes Roland: (2009). *Yazı ve Yorum*, çev.: Tahsin Yücel, İstanbul: Metis.
- Barthes Roland: (2013). *Dilin Çalışma Sesi*, çev. Ayşe Ece-Necmettin Kamil Sevil-Elif Gökteke, İstanbul: Yapı Kredi.
- Barthes Roland: (2015). *Eiffel Kulesi ve Açılış Dersi*, çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, İstanbul: Yapı Kredi.
- Chandler, Daniel (2007). *The Basics Semiotics*, Routledge Publishing, London and New York.
- Coward Rosalind ve Ellis John: (2008). *Dil ve Maddecilik*, çev. Veysel Kılıç, İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Culler Jonathan: (2008), *Barthes*, çev. Hakan Gür, Ankara: Dost.
- Fiske John: (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*, çev. Süleyman İrvan, Ankara: Bilim ve Sanat.
- Gottdiener Mark: (2005). *Postmodern Göstergeler Maddi Kültür ve Postmodern Yaşam biçimleri*, çev. Erdal Cengiz, Hakan Gür, Arhan Nur, Ankara: İmge.
- Kearney Richard: (1986). *Modern Movement in European Philosophy*, Manchester-New York: Manchester University Press.
- Koç Fatma ve Koca Emine: (2015). "Kütahya'nın Entarili Geleneksel Kadın Giysilerinin Göstergebilimsel Çözümlemesi", *Milli Folklor*, Yıl 27, Sayı 106, s. 70-87.
- Rifat Mehmet: (2009). *Göstergebilimin ABC'si*, İstanbul: Say.
- Saussure Ferdinand de: (1985). *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar, Ankara: Birrey ve Toplum.
- Swingewood Alan: (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, çev. Osman Akın Hay, İstanbul: Agora.